

Steffen Auring, Søren Baggesen, Finn Hauberg Mortensen, Søren Petersen, Marie-Louise Svane, Erik Svendsen, Poul Aaby Sørensen, Jørgen Vogelius og Martin Zerlang: *Dansk Litteraturhistorie 5. Borgerlig enhedskultur 1807-48*. (Gyldendal, 1984). 591 s., ill.

Det er kun tyve år siden forgængeren for Gyldendals ni bind store værk om den danske litteraturs historie udkom. Det var Politikens »Dansk Litteraturhistorie« der blev trykt i årene 1964-66 i fire bind med syv forfattere. Den kom i kølvandet på forlagets succes med sin store Danmarkshistorie, og det afspejles i fortalens ord: »Der er visse store, nationale værker, hvis udgivelse er pålagt hver generation, ikke blot som en vedgåelse af arv og gæld, men fuldt så meget som et vidnesbyrd, hvor hvert slægtled bekræfter sit livssyn og sin fortolkning af den fædrene arv og samtidig følger udviklingen op til dato«. Det var i 1964 tredive år siden Carl S. Petersens og Vilhelm Andersens »Illustreret dansk Litteraturhistorie« var fuldført i fire bind.

Men i 1968, kun to år efter at Politikens litteraturhistorie var afsluttet, udbrød studenteroprøret. Dets deltagere var et slægtled der ikke ville vedgå arv og gæld. Det ville i hvert fald ikke vente tredive år på en ny litteraturhistorie. Som dets leder på litteraturens kampplads stod Johan Fjord Jensen der i 1962 med »Den ny kritik« havde indvarslet en litteraturfortolkning i nymarxistisk ånd. Den blev doceret på Aarhus Universitet hvor Fjord Jensen var blevet ansat to år før og siden 1974 har virket som professor i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie. Fra 1976 har han været hovedredaktør for det hold af unge ligesindede litteraturhistorikere der står som forfattere til den nye danske litteraturhistorie.

Hele værket har 47 forfattere, og det

bind der her er anmeldt har ikke mindre end ni forfattere, den ældste født i 1938, de andre mellem 1945 og 1954. I en forbavsende grad er det lykkedes holdet og dets redaktør at sammenarbejde – for ikke at sige ensrette – de enkelte indlæg. Kun en oversigt i forordet angiver deres plads og omfang, og selv dette er gjort så uklart at anmelderen kun ved direkte forespørgsel har kunnet få oplyst hvilke sider af tredje dels andet afsnits første kapitel der er forfattet af ES, SA eller SB! Sammensplejsningen af de enkelte bidrag er sket så perfekt at man har undgået egentlige overlapninger – der ellers så tit misklæder samleværker – og ved hyppige krydshenvisninger har man lettet læserens orientering i stoffet.

Men prisen herfor har været at den enkelte forfatterpersonligheds særpræg udviskes. Forfatterkollektivet virker stilistisk forskelsløst. Det gælder lige til de gentagne fælles slagord eller kategorier som »biedermeier« og »embedsborgerskabet«, og til hyppig brug af gloser som verbet »udgrænse«, adjektivet »romantisk« og substantivet »fantastik«, gloser der næppe findes i nogen dansk ordbog. Kan disse og lignende uvante og derfor upraktiske betegnelser virke fremmedgørende er billedstoffet til gengæld læservenligt, lige fra bindets henrivende omslagsbillede med Constantin Hansens to læsende søstre til den Fritz Jürgensen-tegning der omtales i denne anmeldelses sidste linier.

Billedstoffet er angiveligt tilrettelagt af en tiende medarbejder, Vibeke Wegener. Det følger jævnt fremstillingen med mange nyfund og med prisværdigt korte billedtekster. Desværre er billedernes datering og ophav ikke i alle tilfælde angivet hvad der i et værk af denne art burde være en selvfølge. Et eksempel på godt billedvalg der står i samklang med værkets ledemotiv er »Fattig-Holm«s prospekt side 417 af Nymølle der »kunne være skuepladsen for den

krøllede Fritz' meritter« og faktisk blev »skuepladsen for Ole Kollerøds rov-mord«.

Hovedtitlen på bind 5 er »Borgerlig enhedskultur 1807-48«, og indledningen har som overskrift »Biedermeier i et bondeland«. Martin Zerlang har på bogens første tekstside forklaret udtrykket »Biedermeier«. Det stammer fra en tysk parodi, skrevet i 1850'erne, på en komisk spidsborgerlig figur i et landsby-miljø. Men Zerlang nævner ikke at man forgæves leder efter ordet i den store danske ordbog og at det i Danmark kun har været brugt som betegnelse for en meget jævn mahognistil i Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes tid. Ordet har – som Chr. Axel Jensen skrev i Salmonsens Leksikon 1915 – »som stilnavn en foragtelig klang«. Det har det faktisk også i den nye litteraturhistorie.

Med dette udtryk som går igen på mange af bogens sider slås det fast at den nye litteraturhistorie ikke vedgår arv og gæld i forhold til sine forgængere. Vilhelm Andersen satte som motto for det første kapitel i sin litteraturhistorie indledningsverset fra Grundtvigs mindedig-t om Thorvaldsen 1844 med slutlinierne: »... Og årle vågnet da et kæmpekuld / med kronhjelm af det røde guld«. Med Vilhelm Andersen og hans nære fagfælle Valdemar Vedel var udtrykket »Guldalderen« lyst i kuld og køn. Det var det allerede ved deres disputatser, Vedels i 1890 om »Guldalderen i dansk digtning«, Andersens i 1896 om »Guldhornene, et bidrag til den danske romantiks historie«. Men betegnelsen »guldalder« møder man kun to steder i den nye litteraturhistories bind om tiden fra 1807 til 1848, det ene sted i en billedtekst. Biedermeier har afløst Guldalderen.

For at uddybe kløften til den tidligere opfattelse – der endnu præger Politikens litteraturhistorie fra 1965 – indledes bindet med Zerlangs redegørelse for »passende og upassende almuelitteratur«,

herunder »folkebøger i et lortesamfund«. Efter et solidt indskud om Grundtvig og hans vej mod grundtvigianismen følger i bogens næste afsnit, »Mødet med byen«, Søren Petersens skildring af »Markedssang, skillingstryk og markspjecer«. Her får triviallitteraturen hvad der tilkommer den, og denne underskov har unægtelig været overset i de tidligere litteraturhistorier. Også her er det Fjord Jensen der har åbnet øjnene for dens indflydelse ved sine bøger om »Søndags-BT« og »Tegneserier« fra begyndelsen af 1970'erne.

Litteraturhistoriens femte bind er delt i fire dele hvoraf den første har overskriften »Den folkelige kultur og dannelsen«. Det er her at Grundtvigs folkelighed er sat i relief, flankeret som den er af udslag af tidens folkelighed i ordets banale forstand. Herefter følger et fængslende indskud om Ole Kollerød, straffefangen der før sin henrettelse for rov-mord 1840 selv var i stand til at skrive sin egen historie. Han gjorde det så det sved til det etablerede samfund selv i 1978 da den første gang blev trykt i sin helhed. Det er kulturhistorie så det batter, men er det ikke nærmest smuglergods i 1830'ernes litteraturhistorie? Det sidste kapitel i bogens første del handler om H. C. Andersen. Et væsentligt led i hans dannelse var hans ungdomsrejser til udlandet. De var – siger kapitlets forfatter, Søren Baggesen – »en blanding af dannelses-, turist- og PR-rejser: Rendestensungen fra Odense var blevet en del af det kapitalistiske åndslivs første internationale *jet-set*«.

Virker bogens første del lovlig springende mellem samfundets kløfter og tinder er der stærkere sammenhæng inden for de følgende dele enkeltvis: »Embedsborgerskabet og dets kultur«, »Litteratur til læsning« og »Dannelse«. Først her adskiller den nye litteraturhistorie sig markant fra sine forgængere. I første del følges både Grundtvig og

H. C. Andersen fra deres fødsel til periodens udgang i 1848. Det svarer til de foregående slægtleds litteraturhistorier. Hvad enten de førende litteraturhistorikere, som Vilhelm Andersen, lagde hovedvægten på digternes liv og indsats, eller som Valdemar Vedel og hans elever på digtningens art og indhold, blev fremstillingen biografisk-kronologisk. Den fulgte en kongerække der næsten fremtræder ens i Vilhelm Andersens, Hans Brix' og Politikens litteraturhistorier, begyndende med Oehlenschläger og – for periodens vedkommende – sluttede med Søren Kierkegaard.

I den nye litteraturhistorie er der hverken konger eller kongerækker. Den overordnede inddeling er ikke kronologisk. Den er tematisk med overskrifter som »Meninger, magt og medbestemmelse«, »Enhedskulturens teater«, »Den litterære institution«, »Romanen som overgangsform«, »Oversættelseslitteratur og prosagennembrud«, »Muser, mødre og døtre – prosaens forfatterinder« og »En ny historiebevidsthed«. Inden for disse og andre rammer sættes forfatterne og deres værker på plads i det kronologiske forløb. Det vil sige at man igen støder på H. C. Andersen, snart som teaterdigter, snart som lyriker og stærkest som skaber af sine egne genrer: rejsebøgerne og eventyrene. Også Oehlenschläger, Heiberg, Poul Martin Møller og mange andre »går igen« inden for de adskilte sfærer. Det betyder ikke at indtrykket af digterpersonlighederne svækkes, – tværtimod: De vinder ved at fremstilles i den sammenhæng de virkede i. Vil man have rede på de forskellige rum de færdedes i er der god vejledning i forfatterregistret bag i bogen.

Gevinsten herved er at digteren kan sættes stærkere i forhold til det omgivende samfund end i de foregående litteraturhistorier. Et opgør med den biografisk-psykologisk orienterede littera-

turopfattelse skete dog allerede med Sven Møller Kristensens værk fra 1940'erne om »Digteren og Samfundet«. Her anlagde han en sociologisk synsmåde og analyserede forholdet mellem digterne og samfundslagene. På grundlag af subscriptionslister, forlagskataloger og bogfortegnelser fra tiden konstaterede han hvor begrænset læserkredsen var, at det var »et tilsyneladende meget ensartet publikum af akademisk dannede mennesker, som beherskede og prægede de øvrige sociale gruppers smag«.

Denne synsmåde genfindes i den nye litteraturhistorie. Hvad man savner og egentlig havde håbet at finde i en marxistisk inspireret fremstilling er et mere nuanceret billede af det omgivende samfund. Det finder man ikke, mens det vrimler med billige skabelonagtige gloser som »feudal« og »embedsborgerlig«. De virker som påklistrede plakater og er helt fremmede for datidens ånd. Hvad denne angår er også selve litteraturbegrebet indsnævret. Teatret får nok en lovlig stor plads der dog er udfyldt af det kongelige teaters gamle scene. Men musikken og kunsten er stedbørn – hvad de sandelig ikke var i Vilhelm Andersens litteraturhistorie. At de unge litteraturforskere ikke er helt på hjemmebane med kunsten får man en mistanke om ved at se H. C. Andersen-illustratoren Lorenz Frølich forsynet med forkert fornavn side 147. Her må det retfærdigvis tilføjes at værket ikke ellers kan angribes for mangel på akribi. En undtagelse der bekræfter reglen om påpasselighed i så henseende er Søren Baggesens overraskende meddelelse side 502 om at Napoleon lod sig kejserkrone i Reims med den stedlige ærkebiskop som underordnet medhjælper.

Længslen efter en ny litteraturhistorie, efter hurtigst muligt at få tyngdepunktet flyttet fra den centrale digterbiografi til forfatternes samspil med om-

verdenen har ikke kunnet afvente den fornødne modning. Den nye litteraturhistories femte bind er ikke noget fuldbåret værk. Men det er en modig indsats. Den bekræfter – for igen at citere den forrige litteraturhistories forord – et nyt slægtleds »livssyn og ... fortolkning af den fædrene arv«. Overskriften »Biedermeier i et bondeland« virker provokerende, men dens brod rammer ikke guldalderlitteraturen ufortjent. Man mindes hvad den radikale historiker Marcus Rubin skrev i 1895 i sit værk »Frederik VI's Tid« – at »den unge digterkreds var efter sin opdragelse og udvikling ... uvillig mod tiden og dens bevægelser... Snart var dens mål en apoteose af svundne tider, snart kunsten for dens egen skyld, en forherligelse af ordet, af formen, af det skønne og beherskede, i begge tilfælde fjernhed fra dagen, dens krav og realiteter«.

Den nye litteraturhistorie svarer i sin ånd til dette citat. Den er et både lærd og grundigt værk, med en stort set klar disposition, med mange glimrende analyser og en fylde af karakteriserende træk. Men den er tung læsning. Nogen folkelig bog er den ikke. Sammenligner man den med dens forgængere, Politikens danske litteraturhistorie fra 1965 og Vilhelm Andersens bind om første halvdel af det nittende århundrede i Illustreret dansk Litteraturhistorie fra 1924 – begge med mellem 640 og 730 sider – falder den nye nok igennem. Man kan ikke kalde Vilhelm Andersens fremstilling folkelig, skønt han som taler havde en enestående evne til at formidle litteraturen til folket. Men hans værk er gedigent, en sand guldgrube med sin rigdom af tætte sammenhænge og med sin indlevelse i fortidens åndsform og tænke måde. Forfatterne til Politikens litteraturhistorie, ikke mindst Oluf Friis, forbandt indsigt og horisont med en letløbende fremstilling, og Peter P. Rohdes afsluttende portræt af Søren Kierkegaard er mesterligt. Han står i si-

ne synspunkter ikke fjernt fra den nye litteraturhistories.

Det er sprog og stil der næsten lammer den nye litteraturhistorie og gør den aldeles ufolkelig. Vel er der adskillige afsnit – eller rettere dele af afsnit – der er velskrevne og umiddelbart forståelige. Men gang på gang undres man over at forfatterkollektivet ikke selv har stejlet over svært tilgængelige passager. To eksempler skal anføres her. Det første gælder en vurdering af biskop Mynster side 195: Det hedder om hans virke at det var »en legitimering af embedsborgerskabets skabende selvvirksomhed, der var et sidestykke til Oehlenschlägers indsats i digtningen og Thorvaldsens i skulpturen – et udtryk for hellenismen i det tidlige 1800-tal«. Det kan dog forstås trods den indviklede sprogdragt – hvis man ellers ved hvad hellenisme har i Danmark at gøre. Men man må gnide øjnene og bryde hovedet når man i et kapitel om Chr. Winther med besvær er nået til side 376: »Forlagtheden i de gennemførte romantistiske digte i Winthers produktion markerer dem som sonderinger, både i forhold til publikum og i forhold til det poetiske udtryk og den subjektive jeg-erfaring. Den gennemførte romantisme hos Winther er strejftog ind i biedermeiers grænseland«. Læseren skal her spares for fortsættelsen om »under eller grænsebevidsthed til den harmonisk afgrænsende og tryghedssøgende biedermeierbevidsthed«.

Hvad mon de lærde forfattere har tænkt ved at kigge på Fritz Jürgensens sarkastiske tegning side 579 af den bekymrede læser der har svært ved at fatte en opstyltet tekst – mens hunden stikker af med hans ene tøffel? Anmelderen kan ikke lægge skjul på at han på adskillige sider i den nye litteraturhistorie har følt sig i samme situation som Fritz Jürgensens bekymrede læser.

Roar Skovmand